

Sulyap sa Akdang-Buhay ni Juan S. P. Hidalgo Jr.

PAULINE MARI HERNANDO

Tubong Pangasinan si Juan S. P. Hidalgo bagaman isinilang siya sa Intramuros, Maynila. Sa iba-ibang pook nadedestino ang kaniyang ina upang magturo at bunga nito’y pabago-bago rin ang mga bayang kinalakihan nilang magkakapatid. Gayunpaman, malinaw at konkreto sa kaniyang isip ang mga makulay at malikhaing alaala ng kabataan sa bawat lugar na pinaglipatan. Binata na siya nang madiskubreng nasa lahi pala nila ang pagiging artista. Sarswelista ang kapatid ng kaniyang lolo sa ina sa Villasis;

Juan S. P. Hidalgo Jr. (lahat ng larawan galing sa ICW).

pintor ang isa niyang pinsan sa Maynila; at makata naman ang lola niya sa ama mula sa Dingras, Ilocos Norte. Unang nahirati sa pagguhit at pagpipinta si Juan. Sa katunayan, mas tinitingnan niya ang sarili bilang “manunulat na pintor.” Natuto siyang gumuhit ng mga mukha at katawan ng tao sa edad na lima. Ginagawan niya ng komiks upang muling ikuwento sa kaniyang mga kalaro at kamag-anak ang bawat pelikulang pinanood niya noon. May bersiyon din siya sa komiks ng mga pelikula ng paborito niyang aktor na si Rogelio Dela Rosa ngunit nanatiling blangko ang mga dialogue box ng mga iginuhit niya.

Humubog sa pagiging malikhain ng batang Juan ang kinamulang tradisyon ng pagbabasa sa pamilya. Ang lola niya sa Villasis, Pangasinan ang unang nagpakilala sa kaniya sa klasikong tekstong ituturing niyang primaryang sanggunian ng pinakapamoso niyang akda. Gabi-gabing pinatutupad ng kaniyang lola ang sabayang pagbabasa ng Ilokanong Bibliya bago matulog. Walang tukso ng telebisyon nang panahong iyon kaya istriktong napatutupad ng kaniyang lola ang pagbabasa. Tandang-tanda pa niyang umuulan man o hindi, tuloy ang kanilang pagbasa. Ang episodyong iyon sa Villasis ang nagpakilala sa kaniya sa mundo ng korido.

Aksidente ang unang pagkakatuklas ni Juan sa mga korido. Nakakalat lang ang mga ito sa mga banig sa palengke ng Villasis. Pangkaraniwan ang mga gayong paninda ngunit nagtaka siya dahil sa bahay ng kaniyang lola ay dalawa lamang ang libro—ang Bibliya at ang medical counselor. Nagkalat sa palengke ang mga koridong limbag ng Parayno Press. Salin sa Ilokano mula Tagalog ang ilan sa mga ito. Bumili siya ng mga korido at binasa ang mga ito upang maibsan ang pagtataka. Natuwa siya sa unang danas ng pagbabasa sa gayong akda. Sa lahat ng kinagiliwang basahin tanging korido lang ang akdang hindi niya nagawan ng komiks.

Ang blangkong dialogue box at ang mga maling akala

Malinaw sa alaala ni Juan na lagi't laging blangko ang mga dialogue box sa kaniyang mga komiks. Sanhi ito ng pagkaligalig sa gagamiting wikang panulat. Nasa ikaanim na baytang siya nang magsulat sa Ingles ngunit lito pa rin kung gagamit din ba ng Ilokano. Nalito si Juan kung anong wika ang dapat gamitin ng isang manunulat. Hindi siya sumangguni sa inang guro hinggil dito kaya nanatiling blangko ang mga dialogue box niya. Ayon kay Juan, wala ni isa sa kaniyang mga kamag-anak na guro, walang sinuman

sa kaniyang mga tiyo at tiyang guro ang nagsabing isulat niya sa Ilokano ang mga kuwento at comic strips niya. Kung mayroon mang naggiit nang gayon, marahil sinunod niya ito. Pinanatili niyang blangko ang usapan sa mga komiks na nililikha hangga't hindi siya makapagpasya sa wika. Hindi niya muna kinonsidera ang pagsusulat sa Ilokano dahil tila pangkaraniwan na kung iyon ang wikang gagamitin. Lito siya sa pagitan ng dayuhan at rehiyonal na wika. Hayskul naman siya nang magsulat ng mga tula pero ito ay pawang nasa Ingles. Kakaunti sa mga kaklase niya ang nagsusulat sa Ilokano at lalong wala sa Tagalog.

Nalaman pa niyang ang ilan sa mga nobelang lumalabas sa *Bannawag* ay salin lamang mula sa Tagalog tungong Ilokano. Aniya, may mga editor at kuwentista ang *Bannawag* na mahusay sa parehong Tagalog at Ilokano. "Except for one or two na original stories in Ilokano sa *Bannawag*, the comics were all translations. Si Caravana, Tagalog na Tagalog 'yan tapos nagsasalita ng Ilokano sa komiks. I never thought there were such translations. Akala ko mga Ilokano lahat ng authors noon sa *Bannawag*. Tina-translate lang pala from *Liwayway* ... They were translated in Ilokano." Isa ito sa nakapagpalito kay Juan. Bakit kailangan pang magsalin mula sa Tagalog? Kaunti lang ba ang mga manunulat sa Ilokano? Habang lumalaki at hindi pa nakapagdedesiyon kung magiging manunulat ba siya sa Ilokano, nagpatuloy na muna siya sa paggawa ng mga kuwento sa pamamagitan ng pagguhit.

Maaaring mahinuhang ang pagkaantala ng desisyong maging manunulat sa Ilokano at ang mga blangkong dialogue box ni Juan ay talinghaga sa naging at kasalukuyang estado ng panitikang rehiyonal sa Pilipinas. Bagaman mangangailangan ng iba pang lente sa pagsusuri sa mga limitasyong pinagdadaanan ng mga manunulat sa wikang rehiyonal, isa nang palaisipan ang mga naunang agam-agam ni Juan sa gagamiting wika. Maaari ding tukuyin na isang nagpapatuloy na proseso ang blangkong dialogue box sa Panitikang Filipino sapagkat napakaraming manunulat sa wikang rehiyonal ang hindi pa naririnig o nababasa ang mga akda.

Sa pagsiklab ng Ikalawang Digmaang Pandaigdig, naglaho ang mga papel at kwaderno. Nahinto rin ang sirkulasyon ng mga dyaryo at magasin. Tandang-tanda ni Juan na samantalang hindi siya makapaghintay na muling mabasa ang mga paboritong kuwento sa *Bannawag*, pinanatili niyang buhay ang mga kwentong komiks na nabubuo mula sa kaniyang imahinasyon sa pamamagitan ng pagguhit sa mga lupa at buhangin. Wala na kasing papel

sa panahon ng Hapon kaya sa lupa siya gumuhit. Ang mga *sular* (o parang lahar) sa Rosales, Pangasinan ang nagsilbing talaan ng kaniyang mga kuwento. Gamit ang maliit na patpat, bubuhayin niya ang mga naratibong nais niyang ibahagi sa mga kalaro.

Pagkatapos ng digmaan agad ding nagbalik sa publikasyon ang *Bannawag*. Taong 1946 na noon. Nahumaling muli si Juan sa pagbabasa ng mga kuwento rito. Nahilig siya sa mga kuwentong pantasyang isinalin din sa Ilokano. Lagi niyang inaabangan ang mga ito. Sa katunayan, itinuturing niyang nagmula sa *Bannawag* ang kaniyang mga lokal na impluwensiya, at ito’y pawang mga mangguguhit. Masugid siyang tagahanga ng mga obra ni Francisco Coching. Siya ang itinuturing niyang unang guro sa sining. Ang gaya ng “Prinsipe Amante” ay ginuhit niya upang gawing komiks. Nahumaling din siya sa pagbabasa at paghihintay sa mga kabanata ng *Kilabot ng Sierra Madre*, *Kambal sa Sinukuan*, at *Daraga ng Mayon*, mga kuwentong pantasya ni Nemesio Caravana. Malay si Juan na ang mga tagpong pantasya sa Bibliya at sa *Bannawag* ang siyang umakit sa kaniya sa mundo ng panitikan.

Ang wika sa akademya

Maigting na ang pagkahilig ni Juan sa panitikan nang pumasok sa kolehiyo. Habang kumukuha ng kursong Pre-med sa Unibersidad ng Pilipinas Diliman noong dekada ’50, napuna niyang walang mga kursong itinuturo sa Tagalog. Walang kurso sa Filipino nang mga panahong iyon. Namamayani ang paggamit ng Ingles sa buong pamantasan at may kahingian pang kumuha ng mga kurso sa Espanyol ang lahat ng estudyante. Hindi pa mataas ang pagturing ng akademya sa pambansang wika kaya gayundin ang pagtrato sa mga manunulat nito. Tandang-tanda pa niyang itinuturing na milkrema ng UP ang Departamento ng Ingles noong dekadang iyon. Dahil sa pamamayani ng Ingles, ito na rin ang unang wikang ginamit ni Juan sa pagsusulat sa akademya. Nagsulat siya ng mga tula at kuwento sa Ingles pero ni minsan ay hindi siya naglakas-loob ipasa ang mga ito sa *Collegian* o sa ibang magasin sa Ingles.

Hindi ipinasa ni Juan ang kaniyang mga manuskrito sa Ingles dahil kahit papaano’y hindi rin siya panatag sa sitwasyong pangwika sa pamantasan. Kahit na sa huling bahagi ng dekada ’50 ay patago pa rin ang mga manunulat sa Tagalog. Sa kabila ng puna niyang mayorya o halos kabuuan ng mga artikulo at malikhaing akda sa *Collegian* ay nasa Ingles, hindi huminto sa pagsulat si Juan sa wikang hindi dominante. Sumubok siyang magsulat sa Ilokano kahit

na walang katiyakan kung paano at saan ito malilimbag. Sinimulan niyang isulat ang nobela sa Ilokano na pinamagatang *Bin-i ti Kaputotan o Binhi ng Salinlahi*. Tungkol ito sa awayan ng mga barangay na kawangis ng nangyari sa Rusya at Amerika na napailalim sa mga satellites. Hindi natapos ang nobela na umabot na rin ng limang daang pahina at pawang sulat-kamay.

Umambag din sa espesyal na pagtatangi sa Ingles ng mga manunulat sa UP ang pamamayani ng mga klasikong tekstong kanluranin noong dekada '50. Sa UP niya naengkwentro ang mga akda nina Fyodor Dostoevsky, Leo Tolstoy, William Faulkner, at iba pang kanonisadong manunulat. Limitado ang mga nasa koleksyon ng aklatan. Taglay lamang nito ang panitikang mula Europa at Amerika. Walang mula sa Aprika o Asya. Ang ganitong sitwasyon ay nagresulta sa matinding impluwensya ng mga manunulat na Kanluranin sa mga kinilalang Filipinong manunulat noong kalahati ng ika-dalawampung siglo. Sa lakas ng pwersa ng Ingles noon bilang wika sa panitikan at akademya, inakala ni Juan na kapag marunong, matatas, at mahusay sa Ingles ay makaangat ang isang manunulat. Nauna lang ng ilang taon sa kaniya ang noo'y umuusbong sa kampus na manunulat sa Ingles na sina E. San Juan, Jose Maria Sison, at Francisco Arcellana. Kinilala ang kanilang akda hindi lamang ng mga kakontemporaryo sa UP kundi maging ng mga taga-ibang unibersidad. Sunod ding malalaman ni Juan na ang lakas ng daluyong ng mga manunulat sa Ingles ay hindi lamang pala sentral sa UP kundi sa Unibersidad ng Santo Tomas din.

Pumihit ang direksiyon ng panitikan ni Juan sa wikang rehiyonal habang may ligalig pa sa wika at paglilimbag. Ang mga naging guro niyang sina Josefina Constantino, Josefa Lava, at Franz Arcellana, ay pawang mga Ilokano ngunit hindi nagsusulat sa wikang Ilokano. Kinalaunan, nang ipanukala ng grupo nina Propesor Yabes ang panghihikayat na mag-aral ng Ilokano at magsulat din sa wikang ito, dumami na ang mga pananaliksik sa panitikang ito sa antas gradwado at di-gradwado. Wala mang kahingian upang saliksikin ang panitikan ng kaniyang rehiyon, sinubukan niyang maghanap ng sangguniang Ilokano sa aklatan ng UP ngunit nagulat siya sa resulta ng kaniyang inisyatiba. Aniya, may mali sa mga manunulat na Ilokano noon. Lalo siyang inakit ng sitwasyong ito upang magsulat sa wikang gagap niya.

Ang aklatan ng UP

Ang pagmamahal sa sining-biswal ang pangunahing dahilang nagtulak kay Juan upang muli't muling tumambay sa aklatan ng UP. Nasa ikaapat

na palapag noon ng aklatan ang College of Fine Arts. Matiyaga niyang pinanonood ang mga major nito na kalauna'y naging mga sikat na pintor. Minamasdan lang niya noon ang ngayo'y Pambansang Alagad ng Sining para sa Sining Biswal na si Jose Joya. Habang nagmamasid, sabay na naiinggit at nangangarap si Juan. Pinaalala nitong pagguhit ang una niyang sining. Ang pagiging major ng sining-biswal ang naudlot niyang pangarap dahil ninais ng ama niyang pagdodoktor ang atupagin niya sa halip na pagguhit.

Naging madali ang pagsunod ni Juan sa dikta ng ama ngunit nahirapan siyang suwayin ang silakbo ng kaniyang sining. Sa tuwing pagmamasdan niya ang mga estudyanteng gumuguhit o umuukit, naghahalo ang inggit at panghihinayang sa kaniyang kalooban at naaalala niya ang kaniyang kabataan. Sa kabila ng gayong panghihinayang, hindi pinanghinaan si Juan na paghusayin ang kaniyang kakayahan sa malikhaing pagsulat.

Nadagdagan ng dahilan ang madalas niyang pagtambay sa aklatan nang maengkwentro ang kritisismong pampanitikan. Ito ang nagdala kay Juan sa panibagong danas sa panitikan. Namulat siya sa kritisismong pampanitikan hindi dahil sa mga guro sa unibersidad kundi sa sarili niyang pagsisikap. Habang bigo sa paghahanap ng mga sanggunian at aklat-Ilokano, natagpuan niya ang marami at mayamang koleksyon ng aklatan sa kritisismong pampanitikan. Matingkad ang karanasang iyon sa kaniyang pagsusumigasig na mag-ambag sa panitikang Ilokano. Bukod sa naging aktibo na siya sa mga talakayan sa mga klase sa panitikan, lalong nakumbinsi si Juan na magsimula at ipakilala ang sarili bilang manunulat sa wikang Ilokano. Naisip niyang sa pamamagitan ng pagsusulat sa sariling wika, magkakaroon din ng kritisismo hinggil sa panitikan nito at magiging ambag ang kritisismo sa kasalatan ng koleksiyong Ilokano sa aklatan.

Ang unang inisyatiba sa pangangalap ng mga akdang Ilokano

Matitingkad ang danas ni Juan sa aklatan na nauwi sa mga makabuluhang inisyatiba. Wala siyang matagpuang ni isang sangguniang Ilokano sa anumang disiplina lalo na sa panitikan. Inisip niya kung ano kaya ang problema ng mga manunulat na Ilokano sa pagdadala o pagpapakilala ng akda sa siyudad. Nang mapangasawa ni Juan si dating Namnama Prado, ang dating punong librarian ng Filipiniana sa UP Main Library, ibinahagi niya ang obserbasyon noon hinggil sa kasalatan ng materyal sa panitikang Ilokano. Tanging *Bannawag* lang ang naroon kaya laking pagtataka at panghihinayang niya na wala siyang mababasa sa Maynila hinggil sa tradisyong pampanitikan mula sa kaniyang

rehiyon. Iminungkahi niya sa kaniyang asawa na hindi dapat magkulang sa ganoong uri ng publikasyon ang aklatan ng pambansang pamantasan. Dahil dito, ginawang proyekto ni Namnama noong dekada '60 ang pangangalap at paghahanap ng mga sanggunian at materyal na nasa wikang Ilokano. Maaaring sabihing hindi ito pangkaraniwan lalo pa noong mga panahong iyon. Ipinadala niya sa isang natatanging misyon sina Esmenio Galera, Lorenzo Tabin, at Reynaldo Duque. Silang tatlo ang mga inisyal na naghagilap at nangalap ng mga akdang Ilokano upang dalhin sa UP Main Library. Matiyaga nilang sinuyod ang mga bayan at baryo sa loob ng ilang buwan upang matiyak na lahat ng publikasyon, luma man o bago, ay makarating sa UP Filipiniana. Nakapagdala sila ng mga aklat, diyaryo, magasin, at mga pamplet mula sa Norte. Korido ang karamihan sa mga nakolekta ng grupo. Korido din ang karamihan sa mga nasunog na materyal bago ang digmaan.

Sa madaling salita, patunay ito na pagmamahal sa panitikan at kultura ang isa sa mga nagbibigkis kina Juan at Namnama.

Nagpatuloy ang ganitong inisyatiba sa aklatan ng UP Diliman. Masigasig na rin ang pangangalap at pagsisinop ng mga akdang rehiyonal sa koleksiyon ng Filipiniana sa mga sumunod na taon.

Ang mga unang hanapbuhay at ang simulain sa *Bannawag*

Sa kabila ng pagkakaroon ng dalisay na adhikain ni Juan, hindi naging madali ang pagpapakilala ng panitikan sa wikang Ilokano sa siyudad. Limitado ang mambabasa nito at wala pang matatag na organisasyong nagsusulong ng ganitong layunin at tindig sa wika. Hindi gaanong nabigatan sa ganitong suliranin si Juan dahil may dagok na mas makaaapekto sa kaniya. Kinailangan niyang huminto sa kolehiyo. Sineryoso ni Juan ang pagtugon sa suliraning pampinansya ng kanilang pamilya na nagresulta rin sa pansamantala niyang paghinto sa pagsusulat. Bahagya ring nahinto ang kaniyang pangarap para sa panitikang Ilokano.

Taong 1950 nang mamasukan siya bilang bodegero sa National Power Plant sa Rizal. Sa Pasig siya tumira habang nagtatrabaho. Minsang walang pasok, tumungo siya sa isang tindahan at nagulat nang muling makakita ng kopya ng *Bannawag*. Natuwa siya nang husto at bumili ng kopya nito. Matapos basahin, naglakas-loob siyang ipadala ang kaniyang kuwento. Bukod sa pagiging bodegero, namasukan din siyang ekstra sa pelikula noong 1957–1958. Ang kaniyang kuya ay nagtatrabaho na noon bilang ekstra sa mga pelikula ng LVN at Sampaguita Pictures kaya natulungan siya nitong

makapasok. Saglit na hanapbuhay lamang ito dahil hindi pala pelikula ang mundong magpapatanyag kay Juan.

Itinuturing ni Juan na latebloomer ang sarili sa mundo ng panitikan. Dalawampu't limang taong gulang na siya nang magsimula sa *Bannawag* dahil matagal siyang nanilbihan bilang bodegero sa National Power Plant. Lingguhang nakatatanggap si Juan ng ₱4.50 bilang bodegero. Kuntento na siya noon sa sinasahod kahit papaano. Tila libangang hindi niya inasahang magbubukas ng panibagong yugto sa kaniyang buhay ang pagsusumite ng mga maiikling katha sa *Bannawag*. Bagaman “Gil-ayab” ang unang maikling kuwentong isinumite sa *Bannawag*, mas naunang nalimbag ang “Kampilan.” Napahanga niya si Constante Casabar na siyang nakaisip ng ilustrasyon para sa kaniyang kuwento. Si Casabar din ang incoming editor ng magasin nang mga panahong iyon.

Sa ikalawang pagtungo ni Juan sa tanggapan ng magasin upang magsumite ng akda, inalok siya ni Casabar kung nais niyang maging bahagi ng editorial staff nito. Magiging ₱5.00 na ang kaniyang lingguhang suweldo at makatatanggap naman ng ₱30.00 kabayaran sa bawat kuwentong malilimbag. Laking galak ni Juan sa gayong alok ng *Bannawag*. Sa isip niya, maraming beer ang mabibili sa gayong sahod at magsasawa siya sa kakakain sa mga restawran.

Seryosong niyang ginampanan ang pagiging kawani ng magasin. Sa *Bannawag* na inilaan ni Juan ang kaniyang mga sumunod na taon sa panitikan. Para sa kaniya, napakalaki ng ambag ng *Bannawag* sa panitikang Ilokano. “It’s really *Bannawag* that carried and nourished Ilokano literature,” aniya. Mula sa pagiging kontributor at kawani, naging patnugot siya nito sa loob ng apat na dekada. Ginawa niya ring mala-panata ang pagtataguyod ng panitikang Ilokano mula sa pagtuturo, pag-oorganisa, at panghihikayat sa mga baguhang manunulat. Nakahalubilo niya ang iba pang mga manunulat na Ilokano mula sa iba't ibang lugar nang maging aktibo sa mga organisasyong pampanitikan. Dekada '60 nang aktibo siyang nakibahagi sa mga gawain ng GUMIL o *Gunglo dagiti Mannurat nga Ilokano iti Filipinas* na dati'y kilala bilang *Gunglo dagiti Mannurat iti Iluko*. Nang dumating siya sa *Bannawag* noong 1961 wala nang organisasyon ng mga Ilokano kundi ang *Kutibeng*. Nalusaw ang mga naunang grupo dahil sa hirap at tagal na pagtagpuin ang mga kasapi. Para kay Juan, mahalaga ang mga organisasyong pangmanunulat sa pagtataguyod, pagpapanatili, at pagpapayaman ng tradisyong pampanitikan sa anumang lipunan.

Ang *lihim* ng “Bituin ng Rosales”

Isa sa mga popular na akda ni Juan S. P. Hidalgo Ang “Bituen ti Rosales”/“Bituin ng Rosales.” Sa katunayan, ito ang naging pamagat ng kaniyang kalipunan ng mga maikling kuwento, ang *Bituen ti Rosales ken Dadduma pay a Sarita* (1969). Kabilang din ito sa mga akda sa *Linangan: Mga Babasahin sa Humanidades* (1999). Malinaw kay Juan ang masasayang karanasan sa mga panayam na ibinahagi niya hinggil sa akdang ito, lalo pa hinggil sa kaniyang inspirasyon sa pangunahing tauhang si Jaime Castro. Pinagtagpo niya si Jaime Castro (tauhan) at Rosales (tagpuan) sa “Bituin ng Rosales. Dinala niya si Jaime Castro ng “Bituin ng Rosales” sa Rosales. Naging inspirasyon niya ang isang nobela ni Faulkner kung saan ang tauhang Aprikano ay halaw sa pagkatao ni Hesukristo. Ayon sa kaniya, bakit kaya hindi siya sumulat ng maikling kuwentong Ilokano na nakatuon sa Rosales, Pangasinan? Pinagana ni Juan sa Rosales ang salimuot ng giyera at kontrobersiya ng eleksyon sa iba’t ibang panahon. Masasabing katangi-tangi ang mga teknik na pinagana ni Juan sa kuwento gaya ng paglalaro sa panahon (flashback at fast forward) at ang paglalagay ng batang tagapagsalaysay.

Hindi niya inakalang magiging popular ang akda niyang ito sa mga mambabasa. Lalo pa sa mga hindi Ilokano. Napabilang ito at naging kinatawan ng panitikang Ilokano sa *Manunulat* ni Efren Abueg at sa *Linangan: Mga Babasahin sa Humanidades* na pinamatnugutan naman ni Apolonio Chua.

Ayon kay Juan, mula nang maisama iyon sa *Linangan*, lagi’t lagi na siyang nakatatanggap ng paanyaya sa mga panayam. Naalala niya ang isang pagkakataong naimbitahan siya at nakipagkita sa Parish of the Holy Sacrifice, ang simbahang Katoliko sa loob ng UP Campus. Sa halip na pagsimulain ang mga mag-aaral sa kanilang mga tanong, siya muna ang nagbato ng palaisipan sa kanila. Tinanong niya ang mga estudyante kung sino ba talaga si Jaime Castro. Walang kamalay-malay ang mga mag-aaral na ang mga inisyal ng pangunahing tauhan sa “Bituin ng Rosales” ay halaw kay Hesus. Dahil hindi nakasagot ang sinuman sa mga tagapanayam, isiniwalat niya rin ang katotohanan. Naging inspirasyon ni Juan ang mga kuwento sa Bibliyang muli’t muli nilang binabasa sa Villasis noon kaya gumawa siya ng kuwentong hawig sa paghihirap ni Hesus. Inilapat sa “Bituin ng Rosales” ang modernisadong kuwento ng pagsasakripisyo ni Hesus sa katauhan ni Jaime Castro at ang kasalimuotan at katiwalian sa mundo ng politika.

Mensahe sa mga manunulat

Para kay Juan S. P. Hidalgo Jr., mahabang proseso ng paglinang ang pagiging manunulat. “Nakita ko sa sarili ko na, if you really wanted to become full artist, you really have to undergo process. Para kang pinapanday niyan. At ikaw mismo ang pumapanday sa 'yo.” Hindi raw ito madali dahil kailangang isaalang-alang ang kultura. Para sa kaniya, mahalaga ang pagbabalik sa kultura ng sinumang manunulat. Hindi maaaring isantabi o ihiwalay ang pag-uugat sa sarili dahil ito ang maglulugar sa manunulat sa mundo ng panitikan. Dagdag pa niya, matagal nang nariyan ang panitikang rehiyonal at hindi kailanman nawala o mawawala. Nasa manunulat na ang pagbibigay-halaga at paglinang sa kabuluhang maiaambag nito sa kasaysayan at kultura ng isang lipunan.

(Mula sa Panayam ni Linda T. Lingbaoan-Bulong)